

**АСОЦИАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИЯ
КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ**

Отговорният бизнес – за бизнес по правилата.

ДИНАМИКА
НА КОМПОЗИТНИЯ ИНДЕКС „ИКОНОМИКА НА СВЕТЛО“ И
ПОД-ИНДЕКСА „ЗАЕТОСТ НА СВЕТЛО“
ПРЕЗ 2022 г.

гр. София,
декември 2023 г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ.....	
ВЪВЕДЕНИЕ – ЦЕЛ И СТРУКТУРА НА ДОКЛАДА.....	
РАЗДЕЛ 1. РЕЗЮМЕ.....	
РАЗДЕЛ 2. КОМПОЗИТЕН ИНДЕКС „ИКОНОМИКА НА СВЕТЛО“.....	
2.1. Статистически компонент	
2.2. Социологически компонент.....	
РАЗДЕЛ 3. ПОД-ИНДЕКС „ЗАЕТОСТ НА СВЕТЛО“.....	
3.1. Статистически компонент.....	
3.2. Социологически компонент.....	

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АИКБ - Асоциацията на индустриалния капитал в България

БНБ - Българска народна банка

ДОО - Държавно обществено осигуряване

ЕСИФ - Европейски структурни и инвестиционни фондове

КИИС - Композитен индекс „Икономика на светло“

КСО - Кодекс за социално осигуряване

МРЗ - Минимална работна заплата

МОД - Минимален осигурителен доход

МФ - Министерство на финансите

НС - Народно събрание

НРС - Наблюдение на работната сила

НСИ - Национален статистически институт

НОИ - Национален осигурителен институт

ПИЗС - Под-индекс „Заетост на светло“

СБС - Структурна бизнес статистика

ВЪВЕДЕНИЕ – ЦЕЛ И СТРУКТУРА НА ДОКЛАДА

Настоящият доклад има за цел за поредна, 13-та година да представи стойностите на Композитния индекс „Икономика на светло“ (КИИС) и за трета поредна година на Под-индекс „Заетост на светло“ (ПИЗС), изчислени въз основа на статистически и социологически данни за 2022 година.

Формирането на Композитния индекс изхожда от разбирането, че част от икономическите процеси протичат „под повърхността“, не се отчитат от административните органи и по този начин дават основа за паралелното съществуване на формална и неформална (неофициална, неотчетена) икономика. Това е явление, което съществува във всички съвременни икономики, макар и в различна степен, и неговото изследване е от съществена важност за изграждането на ефективна икономическа политика.

В доклада се разглежда динамиката на КИИС и на ПИЗС, който бе създаден в изпълнение на Проект BG05M9OP001-1.051-0001 „Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места чрез ограничаване и превенция на недеklarираната заетост“. В хода на изпълнение на проекта, като основен резултат се открие надграждането на Композитния индекс „Икономика на светло“, както и разработването на под-индекса „Заетост на светло“. Разширяването и актуализирането на КИИС, а така също и конструирането и представянето на новосъздадения ПИЗС показват ангажираността на Асоциацията на индустриалния капитал в България с процесите на изсветляване на българската икономика.

В доклада са представени и коментирани стойностите на различните показатели, формиращи индексите за 2022 година и те са сравнени със съответните стойности от предходната 2021 година.

Двата индекса КИИС и ПИЗС са колкото свързани, толкова и различни. ПИЗС е под-индекс на КИИС, т. е. конструиран е въз основа на показатели, които влизат в КИИС. Но в него се използват само тези показатели, които се отнасят до сивите практики на трудовия пазар. Композитният индекс “Икономика на светло” е по-широк и обхваща освен сивите практики на трудовия пазар, още и сивите практики, идентифицирани в други области на икономиката. В този смисъл ПИЗС, използвайки част от показателите на КИИС, го надгражда, давайки количествено изражение в статика и динамика на тенденциите на сивите практики на трудовия пазар.

Двата индекса са така конструирани, че тяхното покачване отразява изсветляване на икономиката, т.е. намаляване на проявленията на сивата икономика. И разбира се, обратно – спадането на техните стойности е сигнал за отстъпление на светлата икономика, т. е. за разширяване на сивите практики за сметка на светлата икономика. Докладът е разработен по следната структура:

- Раздел 1. – представено е кратко резюме с основните резултати;
- Раздел 2. – анализирана е динамиката на Композитния индекс “Икономика на светло” и на показателите, които го съставят;

- Раздел 3. – разгледана е динамиката на Под-индекса “Заетост на светло” и на неговите показатели.

РАЗДЕЛ 1. РЕЗЮМЕ

Всяка година в края на месец ноември Националният статистически институт (НСИ) публикува данните за икономиката на страната и за основните макроикономически показатели за предходната година, които изграждат статистическия компонент на Композитния индекс. Това дава възможност през ноември - декември 2023 г. да се пресметне статистическия компонент на КИИС. Паралелно с това в началото на 2023 г. беше проведено традиционното социологическо проучване с панел респонденти през изградената информационна система към НЦ „Икономика на светло“. Така проведената анкета отразява мнението на бизнеса и на заетите относно тенденциите в развитието на сивата икономика през 2022 г. В резултат на набраните по този начин данни, пресметнатата стойност на КИИС за 2022 г. е 78.58, което бележи ръст спрямо 2021 г. – 78.40 и най-после надхвърля досегашния исторически максимум от 2019 г. (2020 г. – 77.49; 2019 г. – 78.54). Тези стойности показват, че българската икономика макар и незначително относително изсветлява през 2022 г. спрямо 2021 г., като посивяването, наблюдавано през 2020 г. спрямо 2019 г., вече е компенсирано напълно. По отношение на стойността на ПИЗС за 2022 г. (ПИЗС = 81.69) се наблюдава спад спрямо 2021 г., когато беше достигната стойност от 82.08. Стойността на ПИЗС за 2022 г. обаче надвишава стойността за 2019 г. (ПИЗС 2019 г.=78.87).

Асоциацията на индустриалния капитал в България (АИКБ) изчислява и публикува стойностите на КИИС от 2010 г. насам и за целия период до 2019 г. този индекс показва устойчива тенденция към нарастване с единствено изключение през 2014 г. Тази динамика отразява тенденцията за изсветляване на българската икономика, за което усилия полагат всички заинтересовани страни, като предприемат целенасочени мерки за ограничаване на сивата икономика.

През 2020 г. за първи път след 2014 г. се наблюдава отново пречупване на тенденцията за изсветляване на българската икономика - сивата икономика, неформалните практики тогава се бяха разширили. Това е неблагоприятно явление, но то не е необичайно и неочаквано, защото годините 2014-та и 2020-та бяха кризисни години за българската икономика, всяка по своему. 2022 г. може да се смята за година на напредналото и практически завършило възстановяване от пандемичната криза (възстановяването започна осезателно през 2021 г.). Това обстоятелство обяснява наблюдаваното продължаващо изсветляване на икономиката през 2022 г.

Ако се върнем за малко към кризите през 2014 г. и през 2020 г., ще трябва да потвърдим вече констатираното в предишни доклади, че макар те имат съвсем различен характер и през двете години кризисните ситуации мотивират сходно поведение за икономическите субекти. Проследяването на тенденцията във времето потвърждава разбирането, че когато икономиката е в криза, сивите практики имат тенденцията да се разрастват. Това е естествена стресова реакция на предприемачите и на заетите и

безработните, които прибегват до различни „сиви“ практики за оцеляване на бизнеса и за запазване на доходите си. Това поведение е в известна степен рационално и едновременно с това е реакция при влошаване на бизнес средата. Освен това въпросното явление е наблюдавано в много страни по света, регистрирано е и е разисквано в икономическата литература и съвсем не е „български патент“.

Анализът на отделните компоненти и показатели, които съставят двата индекса, дава детайлизирана картина на измененията в проявленията на сивите практики. Той е изложен в следващите раздели на доклада и от него се вижда по какъв начин икономическите субекти са реагирани на икономическата криза през 2020 г., породена от пандемията COVID - 19, на започналото поетапно излизане от нея през 2021 г. (макар и при крайно несигурна политическа обстановка в страната) и в крайна сметка при практически пълното възстановяване през 2022 г.

През 2020 г., 2021 г. и 2022 г. в българската икономика се наблюдаваха две взаимно противостоящи сили, които въздействаха върху мотивацията за поведение на икономическите субекти по съвършено противоположен начин. От една страна беше тенденцията за прилагане на сиви практики с цел оцеляване. През 2020 г. реалният БВП спадна с 4%, загубени бяха работни места - броят на наетите спадна спрямо 2019 г. от 2323 хиляди през 2019 г. на 2212 хиляди през 2020 г. В условията на тежка криза изпаднаха редица икономически дейности, като много предприятия изпитваха сериозни финансови затруднения, други направо спираха работа за по-кратки или за по-дълги периоди, освобождаваше се персонал.

Подобна бизнес среда неизбежно мотивира икономическите субекти да прилагат сиви практики, за да оцелеят в условията на кризата. Тази тенденция остана валидна и за 2021 г., но беше отслабена в значителна степен. 2021-ва беше година на възстановяване на икономиката като цяло, но високите цени на електрическата енергия и енергоносителите през втората половина на годината и особено през последното тримесечие и породената от тях инфлация продължиха да поддържат в известна степен кризисната обстановка.

От друга страна, правителството предприе различни мерки за подпомагане на предприятията, които по подразбиране изискваха позициониране в светлата част на икономиката. Получаването на каквато и да е помощ изискваше и изисква деклариране на реалните обороти и на реалната печалба. Това беше мощен мотив, който тласкаше работодателите към изсветляване на дейността и в крайна сметка и към изсветляване на възнаграденията. За разлика от 2020 г., когато динамиката на показателите от двата индекса даваше основание да се каже, че в крайна сметка е доминирала първата тенденция, през 2021 г. се стигна до обрат - тенденцията за изсветляване отново започва да взимат връх.

През 2021 г. композитният индекс вече беше по-висок отколкото през 2020 г. и практически догони стойността на индекса от 2019 г. Ако през 2020 г. с основание отчитаме, че програмите за подкрепа от страна на държавата се бяха оказали забавени във времето и с недостатъчно покритие, то през 2021 г. състоянието на мерките за подпомагане на бизнеса беше по-подредено, а обхватът им беше много по-широк. Това очевидно беше

допринесло съществено за обратното разрастване на „светлата икономика“ и съответно – за повишаването на композитния индекс.

Срещу сериозното въздействие на правителствените мерки в подкрепа на бизнеса действаше (и продължава да действа) насрещното влияние на значително по-устойчив и по-дългосрочен негативен фактор. И през 2021 г., и през 2022 г. се наблюдава продължителен натиск върху пазара на труда, краят на действието на който за сега не се вижда. Последниците от пандемичната криза, особено актуални през 2020 г., бяха изместени от комплекс от въздействащи отрицателни фактори, сред които се нареждат продължаващото увеличение на минималната работна заплата (МРЗ), непропорционално на производителността на труда и на средната работна заплата; административното определяне на минималните осигурителни доходи (МОД); продължаващата несигурност, свързана с пенсионноосигурителните отношения, където основен принцип на работа си остават импровизацията, популизъмът и продължаващата липса на ясна, пряка и неизкривена връзка между осигурителен доход и получавана пенсия в бъдещето при първия стълб на пенсионната система (ДОО). Тези фактори са много дълготрайни, не са рожба на годините след пандемията. Те имат определено негативно отражение върху икономиката и по никакъв начин не мотивират заетите да се осигуряват върху реалните си доходи.

През месец февруари на 2022 г. към дълготрайните негативни фактори се прибави изключително мощен стресогенен фактор – войната в Украйна. Нахлуването на руската армия в Украйна повлече след себе си редица от последствия с пряко отражение върху глобалната икономика и националните икономики. Ако пандемията предизвика смущения по линиите за доставка, то ескалацията на войната доведе до пълно прекъсване на така наречения „Северен коридор“ за пренос на стоки и суровини между Европа и Китай. Застрахователните компании отказаха да презастраховат кораби, излизащи от руски пристанища. Беше преначертана картата на световната логистика, като така нареченият Среден коридор започна да изпълнява част от функциите на Северния коридор. Глобалният транспорт преживя сътресение.

Ескалацията на военните действия беше придружена с продължаващо препускане на цените на електроенергията по възходяща спирала. Несигурността около доставките на енергоносителите и цените на електроенергията се превърнаха в мощен „проинфлационен пул“, който отключи безпрецедентно за 21-ия век повишение на цените.

Дадено зло никога не идва само и към глобалните сътресения в логистиката и в доставката на енергоносители се прибави местната политическа нестабилност. Първоначалното относително успокоение, донесено със съставянето на така наречената „четворна коалиция“, беше заменено от нов цикъл на служебни правителства, неработещ парламенти съответно – на повишаване на несигурността.

Като се имат предвид драматичните обстоятелства, с които винаги ще свързваме исторически 2022 г., то запазването на размера на светлата част на икономиката може да се каже, че е едно определено положително развитие на нещата.

То обаче не бива да ни успокоява. Делът на сивата икономика в страната ни остава относително висок, независимо от регистрирания нов максимум на КИИС. Според редица оценки България продължава да е страната с най-висок дял на сивата икономика от всички държави в Европейския съюз. Препоръката, че дискусиите за преодоляването на това явление трябва да продължат, могат да звучат като клише или като баналност, но необходимостта от ограничаването на сивата икономика продължава да е приоритет от най-висок порядък.

РАЗДЕЛ 2. КОМПОЗИТЕН ИНДЕКС „ИКОНОМИКА НА СВЕТЛО“

За 2022 г. КИИС има стойност 78.58, което представлява незначителен ръст в сравнение с 2021 г., когато стойността му е 78.40, както и спрямо 2019 г., когато е достигнат абсолютният до сега максимум от 78.54. Това означава, че в сравнение с 2021 г. светлата част на българката икономика се е увеличила и относителният дял на сивата икономика (икономиката в сянка) се е свил. Динамиката на отделните компоненти на индекса е показана в Таблица 1.

Таблица 1. Стойности на КИИС

	Тегло	2019	2020	2021	2022
Статистически компонент	50,00%	42,78	43,38	44,14	44,00
Социологически компонент	50,00%	35,76	34,11	34,26	34,57
Работодатели	30,00%	21,60	21,18	20,97	21,35
Работници и служители (наети)	20,00%	14,16	12,93	13,29	13,23
Общо:	100,00%	78,54	77,49	78,40	78,58

Източник: Собствени изчисления

Както се вижда от таблицата, за 2021 спрямо 2020 г. двата компонента на КИИС имат еднаква динамика на нарастване. Статистическият компонент нараства с 0.76 единици (от 43.38 на 44.14), а социологическият компонент с 0.15 единици (от 34.11 на 34.26). Тъй като двата компонента имат еднакво тегло, нетният ефект върху КИИС е увеличение с 0.91 единици.

За 2022 спрямо 2021 г. статистическият компонент намалява с 0.14 единици, а социологическият компонент нараства с 0.32 единици. Тъй като двата компонента имат еднакво тегло от по 50%, нетният ефект върху КИИС е увеличение с 0.18 единици.

Причините за тази динамика се разглеждат по-долу в доклада, в съответните раздели, посветени на отделните компоненти. Но на нивото на агрегатния КИИС следва да се отбележат няколко факта.

За целия период от 2010 г. до 2022 г. КИИС показва устойчива тенденция към нарастване – за този период индексът се покачва от 63.35 до 78.58. Тази динамика отразява

тенденцията за изсветляване на българската икономика - резултат от редуцирането и премахването на редица сиви практики. Изключенията от тази благоприятна тенденция са през 2014 г. и 2020 г., когато Индексът отбелязва спад съответно спрямо 2013 г. и 2019 г. Трябва да се отбележи, че и в двата случая този спад се оказва временен – само за една година, като през съответната следваща година КИИС продължава да нараства. През 2021 г. индексът нараства и се доближава до стойността през 2019 г., като продължава устойчивата тенденция за покачване. През 2022 г. индексът продължава да нараства, макар и с 0.18 единици, въпреки изключително мощните стресогенни фактори, насърчаващи към възприемане на сиви практики, явили се през същата година, като по този начин 2022 г. става годината с актуалния исторически максимум за изсветляване на икономиката на Република България.

Това покачване показва относително намаляване на сивата икономика, което е благоприятно като явление. През 2021 г. противопоставянето между стремително нарастващите цени на електроенергията като фактор, водещ до „посивяване“, и мерките на правителството за помощ на предприятията, в крайна сметка показва известен превес за „изсветляването“. По този начин 2021 г. се оказва както година на възстановяването на Брутният вътрешен продукт (БВП), така и година на възстановяване на дела на светлата икономика. През 2021 г. въпросът от изключителна важност беше как ще се развие динамиката на сивата икономика напред – най-вече дали подобрението от 2021 г. ще бъде начало на нов период на нарастване на „икономиката на светло“, за сметка на „сивата икономика“ или ще се окаже локална флуктоация (краткосрочно отклонение), валидна само за конкретната година.

Данните за 2022 г. говорят по-скоро в полза на първата хипотеза, особено като се имат предвид изключително тежките изпитания, на които бяха подложени както икономиката като цяло, така и нервите на хората, на които въздействаха немалко фактори, които биха могли да ги мотивират да се върнат към сивите практики. Резултатът е още по-ценен, като се има предвид, че това стана в условията на изключителна външна и вътрешна политическа нестабилност.

2.1. Статистически компонент

Статистическият компонент на КИИС се състои от 7 показателя, като два от тези показатели (Акцизи и Международна търговия) имат по два под-показателя. Данните за стойностите на тези индикатори са показани в Таблица 2. В нея се виждат стойностите на отделните индикатори, теглата, с които те се претеглят, и техните претеглени стойности, които образуват статистическия компонент на КИИС.

Таблица 2. Стойности на показателите от статистическия компонент на КИИС

	2019	2019	2019	2020	2020	2020
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Разплащания в брой	20,00%	76,77	15,35	20,00%	79,00	15,80
Деклариран ДДС	13,56%	92,50	12,54	13,56%	94,92	12,87
Осигурени заети	5,50%	88,35	4,86	5,50%	88,17	4,85
Наети с договор	1,58%	97,69	1,54	1,58%	98,20	1,55

Деклариран трудов ресурс	5,50%	89,79	4,94	5,50%	87,25	4,80
Акцизи			3,28			3,25
Акцизи - тютюневи изделия	3,28%	92,42	3,03	3,28%	92,36	3,03
Акцизи - алкохолни напитки	0,28%	86,67	0,25	0,28%	76,84	0,22
Международна търговия	0,00%		0,26	0,00%		0,27
Търговия - ЕС	0,20%	95,27	0,19	0,20%	96,00	0,19
Търговия извън ЕС	0,10%	73,02	0,07	0,10%	75,00	0,08
Общо:	0,50		42,78	0,50		43,38

	2021	2021	2021	2022	2022	2022
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Разплащания в брой	20,00%	79,27	15,85	20,00%	80,21	16,04
Деклариран ДДС	13,56%	98,22	13,32	13,56%	94,71	12,84
Осигурени заети	5,50%	91,05	5,01	5,50%	90,41	4,97
Наети с договор	1,58%	98,39	1,55	1,58%	98,12	1,55
Деклариран трудов ресурс	5,50%	88,77	4,88	5,50%	89,65	4,93
Акцизи			3,26			3,39
Акцизи - тютюневи изделия	3,28%	92,20	3,02	3,28%	95,97	3,15
Акцизи - алкохолни напитки	0,28%	83,04	0,24	0,28%	85,84	0,24
Международна търговия	0,00%		0,27	0,00%		0,28
Търговия - ЕС	0,20%	92,78	0,19	0,20%	95,64	0,19
Търговия извън ЕС	0,10%	81,63	0,08	0,10%	83,73	0,08
Общо:	0,50		44,14			44,00

Източник: Собствени изчисления

Стойностите на отделните показатели¹ очертават следната картина. През 2021 г. спрямо 2020 г. е имало подобрене при всички 7 показателя. През 2022 срещу 2021 година подобрене има при „Разплащания в брой“, „Деклариран трудов ресурс“, „Акцизи – тютюневи изделия“. Влошаване има при „Деклариран ДДС“ и „Осигурени заети“. Няма изменение при „Наети с договор“, „Акцизи – алкохолни напитки“, „Търговия - ЕС“ и „Търговия извън ЕС“. В крайна сметка стойността на статистическия компонент на КИИС за 2022 г. е 44.0 единици срещу 44.14 за 2021 г., тоест налице е понижаване на стойността на статистическия компонент с 0.14 единици. Това се дължи най-вече на влошаването при „Деклариран ДДС“ от 13.32 през 2021 г. на 12.84 през 2022 г.

Причините за този резултат и през 2021 г., и през 2022 г. по отношение на разплащанията за стоки и услуги могат да се намерят в запазената през годината банкова стабилност, по-бавния темп на нарастване на парите в обръщение спрямо балансите в разплащателните сметки, ограничаването на разплащанията в брой и увеличаването на безкасовите разплащания.

¹ Всички коментирани стойности на показателите са след претегляне, защото по този начин участват в композитния индекс.

По отношение на събираемостта на ДДС до 2021 г. съществена роля имат продължаващата през годините поредица от действия на правителството, МФ и НС за подобряване и усъвършенстване на режима на облагане с ДДС.

През 2022 г. обаче констатираме намаляване на претеглената стойност на показателя „Деклариран ДДС“ от 13.32 единици през 2021 г. на 12.84 единици през 2022 година. Могат да се предложат различни хипотези за влошаването на положението при декларирания ДДС, но със сигурност негативен ефект по отношение на събирането на ДДС са оказали намалените данъчни ставки за някои групи стоки и дейности (ресторантьорски и кетъринг услуги, спортни съоръжения, хляб и брашно, книги, детски храни). Причини трябва да бъдат търсени в психическата реакция на бизнеса на многото стресогенни фактори през годината – войната, несигурността на доставките на енергоносители, стремителния ръст на цените и свързаната с него инфлация. Каквото и тълкувание да дадем на спадането на този показател, то си остава сериозен предупредителен сигнал за възникнал проблем.

През 2021 г. показателят за събираемост на акцизите леко се повиши заради акцизите върху алкохолните напитки - статистическите данни тогава отчетоха нарастване на събираемостта спрямо 2020 г. както при големите производители (данъчни складове), така и при малките обекти за дестилиране. През 2022 г. пък показателят за събираемост на акцизите се повиши заради акцизите върху тютюневите изделия. Докато при алкохолните напитки показателят запазва стойността си, при тютюневите изделия има повишение от 0.13 единици, което довежда до същото повишение на показателя на акцизите като цяло.

Прави впечатление също така съвкупността от 3-те показателя, свързани с трудовия пазар – “Осигурени заети”, “Наети с договор” и “Деклариран трудов ресурс”. “Наети с договор” запазва своята тенденция непроменена от 2020 г. (през 2019 г. стойността на показателя е била по-ниска само с една стотна).

Показателят „Осигурени заети“ през 2021 г. се повиши с 0.96 единица спрямо 2020 г., което даде сигнал за поява на добра тенденция за намаляване на сивите практики. През 2022 г. същият показател е по-нисък с 0.04 (четири стотни) от единицата, като остава по-висок от стойността за 2020 г. с 0.12 от единицата. Това говори по-скоро, че този показател „търси посока“.

Деклариран трудов ресурс през 2021 г. отбеляза ръст спрямо 2020 г. с 0.08 единици. През 2022 г. ръстът е 0.05 (пет стотни) единици. Като цяло ефектът от динамиката на трите показателя остава положителен, което дава отражение и на статистическия компонент на ПИЗС, коментирано по-долу в Раздел 3.1.

Показателят “Акцизи”, за който вече стана дума, се формира от два под-показателя – „Акцизи - тютюневи изделия“ и „Акцизи – алкохолни напитки“. През 2021 г. беше отчетено запазване на стойността на индикатора „Акцизи – тютюневи изделия“, който по начало е един от индикаторите с най-висока стойност. Тогава това беше преценено като резултат на обстоятелството, че през последните години бяха направени много усилия и беше отчетен съществен напредък за пресичане на контрабандните канали и намаляване на търговията с цигари без бандероли. По принцип международните изследвания към 2021 г. отчитаха за

България един от най-ниските проценти на търговия с контрабандни цигари в сравнение с другите европейски страни и със средното равнище за Европа.

На фона на това историческо наследство резултатът за 2022 г. е обнадеждаващ, защото срещу статиката на запазването на стойността на показателя „Акцизи – тютюневи изделия“ през 2019 г., 2020 г. и 2021 г., 2022 г. отчита повишаване с 0.13 единици! Това е определен успех и остава да се надяваме, че това отлично равнище ще може да бъде запазено през следващите години.

При под-показателя “Акцизи – алкохолни напитки” през 2021 г. беше отчетен минимален ръст, а през 2022 г. стойността на показателя е запазена. И преди, и сега това се тълкува като резултат от наложилата се тенденция в последните години за осъществяване на активна контролна дейност на Агенция “Митници“ и Националната агенция по приходите, изразяваща се в засилени проверки и дистанционен контрол при производителите и при търговците на алкохолни напитки.

Тук проблемите са основно в структурата на индустрията, която се характеризира, от една страна, с множество корпоративни производители, но освен това и със стотици малки производители (селски казани) и дори с възможности за домашно производство. Всичко това обективно затруднява контрола на тази дейност. В същото време икономическата и пандемична криза през 2020 г. и 2021 г., довели до загубени работни места и намалени доходи, със сигурност е тласкала поведението на потребителите към търсене на продукти с по-ниски цени и качество, което е естествената ниша на сивите продажби, но явно тази тенденция си остава овладяна както през 2021 г., така и през 2022 г.

През 2022 г. на база на резултатите от 2021 г. АИКБ обърна изрично внимание, че макар да се наблюдава увеличаване на показателя за акцизите, тогава то беше минимално и то трябва да бъде под внимание още дълго време. Тогава основателно беше преценено, че усилията за ограничаването на сивата икономика трябва да продължат и да станат постоянни, като се променят съобразно специфичните прояви на сивите практики. Сега отчитаме едно по-съществено повишаване на под-показателя за „Акцизи – тютюневи изделия“. Налага се да повторим, че постигнатото на този етап много лесно може да бъде пропиляно в случай на „отпускане“ сред компетентните органи.

И през 2022 г. показателите “Международна търговия – ЕС” и “Международна търговия – извън ЕС” запазват стойностите си. От 2019 г. насам стойностите на тези показатели са изключително устойчиви. Тук трябва да се отчете, че източник на данни за изчисляване на показателя „Външна търговия – ЕС“ е базата данни COMEXT, която се предоставя от Евростат и данните от статистическите бюра на Турция, Украйна, Република Северна Македония, които се съпоставят и сравняват с данните за „Външна търговия“, предоставени от НСИ на България. Данните от тези източници са предварителни и практиката показва, че те често се ревизират. В резултат на това изчисленията за тези показатели могат да претърпят някакви последващи промени, макар че засега такива не се наблюдават.

2.2. Социологически компонент

Социологическият компонент на КИИС се формира от два под-компонента – „Работодатели“ и „Работници и служители“. Първият от тях е съставен от 11 показателя, а вторият от 7 показателя, като показателите и на двата под-компонента се изчисляват въз основа на отговорите на анкета, проведена в началото на 2023 г. с репрезентативни групи от съответните респонденти през информационната система на Национален център „Икономика на светло“. Респондентите получават по електронна поща анкетна карта, която при попълване от тяхна страна записва получените резултати директно в системата, като прави и съответните изчисления, на база предварително изработената Методика за изчисляване на индекса, която всяка година се актуализира. По същество този компонент отразява мнението на работодателите (бизнеса) и работниците и служителите (наемния труд) относно проявленията, размерите и динамиката на сивата икономика.

Резултатите за отделните показатели са представени в Таблица 3. и Таблица 4.

През 2019 г. стойността на социологическият компонент е 35.76. През 2020 г. тя спада на 34.11. През 2021 г. стойността на социологическия компонент се покачва на 34.26, а през 2022 г. продължава да расте, като достига 34.58. Стойността на социологическия компонент през 2019 г. продължава да е най-високата, която е регистрирана след 2010 г. И тук се наблюдава „пречупване“ през 2020 г. на устойчивата до този момент (с изключение на 2014 г.) тенденция за нарастване на тази стойност, но то е последвано от обратна тенденция през 2021 г. и през 2022 г. Но стойността на показателя за 2021 г. и 2022 г., макар и повишена спрямо 2020 г., не успява да догони стойността на социологическия компонент през 2019 г.

Тук следва да се отчете специфичният характер на социологическия компонент. По същество той отразява мненията, перцепцията, усещането на различни икономически субекти относно проявленията на сивата икономика. И макар големият брой респонденти и репрезентативността на извадките да предполагат „неизместеност“ на оценките, все пак вероятно в някаква степен върху стойностите на социологическия компонент е оказала въздействие и политическата и икономическа среда и през 2021 г., и през 2022 г. След удара на пандемията COVID-19 през 2019 г. и 2020 г., 2021 г. беше по-малко кризисна в икономическо отношение в контекста на преодоляването на пандемията, но тя беше в по-голяма степен кризисна в политическо отношение. Зациклянето на политическата система в страната несъмнено се отрази негативно върху усещанията и настроенията на анкетираните. От своя страна 2022 г. също беше „богата“ на стресогенни фактори – ескалацията на войната в Украйна; кризата с доставките на енергоносители, шоковите цени на електроенергията и ръста на цените въобще, вкарали обществото в инфлационна спирала.

Вижда се, че през целия разглеждан исторически период е имало психологически фактори, отчитани точно от социологическия компонент, които са задържали изсветляването на икономиката в една или друга степен.

Актуалният размер на социологическия компонент през 2021 г. се формира от намаление при единия и увеличението при другия под-компонент – при „Работодатели“ спадът е от 21.18 на 20.97, а при „Работници и служители“ увеличението е от 12.93 на 13.29. Тогава увеличението при „Работници и служители“ е по-голямо, поради което нетният ефект е положителен и като цяло социологическият компонент нараства.

През 2022 г. се наблюдава обратният феномен – при „Работодатели“ е налице повишаване от 20.97 на 21.35 (отново размерът от 2019 г. не е догонен), а при „Работници и служители“ се наблюдава намаление от 13.29 на 13.23. В крайна сметка през 2022 г. социологическият компонент достига 34.58, с което имаме ръст спрямо 2020 г. и 2021 г., но резултатът от 2019 г. все още не е догонен.

Показателите, отразяващи оценката на бизнеса за разпространението на сиви практики в икономиката (Таблица 3.), са единадесет. За 2021 г. спрямо 2020 г. три показателя намаляват, а останалите осем се повишават. Минимално намаление има при показателите „Пълно отчитане на реализираната продукция“ и „Коректно възстановяване на ДДС“. По-съществено намаление, което в крайна сметка се отразява за цялостно намаление на под-компонента „Работодатели“, има при показателя „Наличие на система за качество“.

През 2022 г. отрицателната тенденция при показателите „Пълно отчитане на реализираната продукция“ и „Коректно възстановяване на ДДС“ се запазва. При „Пълно отчитане на реализираната продукция“ стойността намалява от 2.27 през 2021 г. на 2,04 през 2022 г. Всъщност при този показател тенденцията е изцяло негативна за целия период от 2019 г. до 2022 г. включително.

Таблица 3. Стойности на показателите от социологическия компонент на КИИС – Работодатели

	2019	2019	2019	2020	2020	2020
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работодатели	30.0%		21,51	30.0%		21,18
Пазар на труда - работа с договори	1,7	69,7	1,18	1,7	69,58	1,18
Пазар на труда - работа с договори на пълно възнаграждение	1,7	56,7	0,96	1,7	78,62	1,15
Пълно отчитане на реализираната продукция	3,3	81,2	2,68	3,3	63,01	2,41
Легален внос и износ	3,3	80	2,64	3,3	71,02	2,34
Коректно деклариране на мита и данъци	3,3	73,4	2,42	3,3	70,16	2,32
Коректно възстановяване на ДДС	3,3	81,3	2,68	3,3	71,44	2,52
Коректно провеждане на обществени поръчки	3,3	65,2	2,15	3,3	63,12	2,08
Разплащане по банков път между фирми	1,7	75,4	1,28	1,7	85,64	1,46
Разплащане по банков път на работници и служители	1,7	78,8	1,34	1,7	85,28	1,45
Наличие на система за качество	3,3	54,5	1,80	3,3	64,03	2,11
Дял на светлата икономика	3,3	71,7	2,37	3,3	65,45	2,16

	2021	2021	2021	2022	2022	2022
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работодатели	30.0%		20,97	30.0%		21,35
Пазар на труда - работа с договори	1,7	76,32	1,30	1,7	80,73	1,37
Пазар на труда - работа с договори на пълно възнаграждение	1,7	83,24	1,42	1,7	70,26	1,19
Пълно отчитане на реализираната продукция	3,3	68,66	2,27	3,3	61,87	2,04
Легален внос и износ	3,3	77,32	2,55	3,3	76,16	2,51
Коректно деклариране на мита и данъци	3,3	75,17	2,48	3,3	74,98	2,47
Коректно възстановяване на ДДС	3,3	75,99	2,51	3,3	73,84	2,44
Коректно провеждане на обществени поръчки	3,3	65,77	2,17	3,3	73,34	2,42
Разплащане по банков път между фирми	1,7	88,23	1,50	1,7	83,56	1,42
Разплащане по банков път на работници и служители	1,7	85,35	1,45	1,7	84,63	1,44
Наличие на система за качество	3,3	26,39	0,87	3,3	49,79	1,64
Дял на светлата икономика	3,3	74,47	2,46	3,3	72,48	2,39

Източник: Собствени изчисления

При „Коректно възстановяване на ДДС“ ситуацията е аналогична. При стойност на показателя от 2.51 през 2021 г., през 2022 г., тя вече е намаляла на 2.44. И тук, както при предишния показател, стойността намалява през цялото време от 2019 г. до 2022 г. Намалението е 0.16 от 2019 г. до 2020 г., 0.01 от 2020 г. до 2021 г. и 0.07 от 2021 г. до 2022 г. Отрицателният тренд и тук е устойчив, макар че може да се оцени като по-малък в количествено изражение.

Показателя „Наличие на система за качество“ е силно повлиян от извършеното през 2021 г. обновяване на респондентите, които участват в социологическото проучване. За да се осигури по-голяма представителност и за да бъдат обхванати повече предприятия от различни икономически сектори, през 2021 г. в социологическото проучване бяха включени нови респонденти предприятия, както и заменени такива поради преустановяване на дейност или отказ от участие в анкетирането.

Всъщност понижение в стойностите на показателите, които формират социологическия компонент през 2022 г. спрямо 2021 г., има при осем от тях: „Пазар на труда – работа с договори“ – от 1.42 на 1.19; „Пълно отчитане на реализираната продукция“ – от 2.27 на 2.04; „Легален внос и износ“ – от 2.55 на 2.51; „Коректно деклариране на мита и данъци“ – от 2.48 на 2.47; „Коректно възстановяване на ДДС“ – от 2.51 на 2.44; „Разплащане по банков път между фирми“ – от 1.45 на 1.42; „Разплащане по банков път на работници и служители“ – от 1.45 на 1.44; „Дял на светлата икономика“ – от 2.46 на 2.39.

Повишение има при три от показателите, които формират социологическия компонент. Това са: „Пазар на труда – работа с договори“ – от 1.30 на 1.37; „Коректно провеждане на обществени поръчки“ – от 2.17 на 2.42 (тук стойността на показателя от 2019 г. е изпреварена още през 2020 г.); „Наличие на система за качество“ – от 0.87 на 1.64.

Ако обърнем по-специално внимание на показателите, свързани с пазара на труда („Работа с договори“ и „Работа с договори на пълно възнаграждение“), можем да отбележим, че през 2021 г. те нараснаха съществено. През 2022 г. показателят „Работа с договори“ продължи да расте, но „Работа с договори на пълно възнаграждение“ намалява до само 0.04 единици над стойността от 2020 г. Обяснение на положителната тенденция от 2021 г. може да се търси в предприетите мерки от държавата за подкрепа на бизнеса – преди всичко програмата „60:40“. Очевидно се е създала определена инерция при „Работа с договори“, където може да се отдаде дължимото и на работата на ИА ГИТ, но видимо стресогенните фактори от 2022 г., както и засилващото се административно определяне на МРЗ и МОД са накарали определени работодатели и работници да се върнат към сивите практики.

До 2021 г. двата показателя за разплащания по банков път (с контрагенти и с работници и служители) продължаваха да растат, което беше резултат на тенденцията на повишаване на финансовата култура във връзка с цифровизацията и естественото разширяване на дела на електронни транзакции в България и внедряването на редица нови продукти и услуги в тази област, като например разширяването на безконтактните плащания. Динамиката на тези показатели кореспондираше с отчетеното в статистическия компонент относително намаляване на разплащанията в брой и съответно намаляване на риска от неформални транзакции. През 2022 г. се забелязва спад в стойността и на двата показателя, като те спадат под размера им за 2020 г., но остават все пак над размера за 2019 г. Причината за такова обръщане на тренда би трябвало отново да се търси във въздействието на многократно изброяваните по-горе стресогенни фактори, възникнали след ескалацията на войната през февруари 2022 г.

През 2021 г. сферата на обществените поръчки и лицензионните и разрешителните процедури продължаваше да се разглежда като проблемна област. Този показател през 2021 г. беше увеличил своята стойност, но увеличението беше относително слабо и показателят оставаше на най-ниско ниво спрямо всички останали. Динамиката му фокусираше вниманието ни, поради продължаващите проблеми с обществените поръчки - както по отношение на усвояването на средствата от ЕСИФ и НПВУ, така и на средствата, разходвани през държавния бюджет.

През 2022 г. донякъде неочаквано стойността на показателя „Коректно провеждане на обществени поръчки“ подскочи от 2.17 на 2.42, като вече не е „на опашката“ по своята стойност. Това явление е изключително интересно и ще трябва да бъде наблюдавано внимателно през 2023 г. Би било изключително добра новина, ако с наличната методика е констатирано действително подобряване на начина на провеждане на обществените поръчки, а не някаква флукутация в рамките на емпиричното социологическо изследване.

Показателите, отразяващи оценката на наетите за разпространението на сиви практики в икономиката (Таблица 4.), са седем. През 2021 г. стойностите на четири от тези параметъра се увеличиха спрямо 2020 г., а три спаднаха, но агрегиращият компонент като цяло се повиши спрямо 2020 г. Един от трите спаднали индикатора беше „Издаване на касови бележки за стоки“, но намалението при него беше минимално. Другите два спадащи

индикатора бяха свързани с поемането на допълнителната работа, извън основната – „Допълнителна работа с договор“ и „Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение“, като при първия имаше значително намаление, а при втория – увеличение на стойността на показателя. По този начин през 2021 г. анализът говореше, че подобряването по отношение на трудовия пазар, отчетено от статистическите индикатори и от работодателите се отнася преди всичко до основната работа на наетите.

През 2022 г. според мнението на работниците и служителите има намаление при пет от показателите. Това са: „Основна работа с договор“ – от 1.40 на 1.35; „Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение“ – от 0.87 на 0.86; „Издаване на касови бележки за стоки“ – от 2.61 на 2.60; „Издаване на касови бележки за услуги“ – от 1.97 на 1.69 и „Коректно деклариране на данъци върху доходите на физическите лица“ – от 4.41 на 4.35.

Вижда се, че при „Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение“ и при „Издаване на касови бележки за стоки“ намалението на стойността на показателя е само 0.01 единица, но при останалите три показателя намалението е по-осезателно.

Това е частично компенсирано от увеличението на стойността на показателя „Допълнителна работа с договор“ от 0.69 на 1.04, което е значително увеличение. Показателят „Основна работа с договор на пълно възнаграждение“ остава без изменение през 2022 г. И през 2021 г., и през 2022 г. той възлиза на 1.34. По този начин претеглената стойност на приноса на работниците и служителите в социологическия компонент през 2022 г. възлезе на 13.23 срещу 13.29 за 2021 г.

И през 2022 г. разликите между стойностите на отделните показатели очертават областите, в които са нужни повече усилия за противодействие на сивата икономика. Тези области според представителите на бизнеса са преди всичко свързани с укриването на доходи, непълно отчитане на реализираната продукция, необходимостта от по-коректно възстановяване на ДДС и подобряване на прозрачността и гарантирането на реална конкуренция при провеждането на обществените поръчки и разрешителните и лицензионните режими. Според работниците и служителите най-проблемните области остават издаването на касови бележки при продажбите на услуги и работата (основна и допълнителна) с официални договори, но с неофициално „заплащане в плик“.

Таблица 4. Стойности на показателите от социологическия компонент на КИИС – Работници и служители

	2019	2019	2019	2020	2020	2020
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работници и служители	20.00%		14,23	20.00%		11,58
Основна работа с договор	1,7	85,6	1,46	1,7	63,35	1,08
Основна работа с договор на пълно възнаграждение	1,7	45,1	0,77	1,7	63,53	1,08
Допълнителна работа с договор	1,7	89,2	1,52	1,7	65,22	1,11
Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение	1,7	76,2	1,30	1,7	32,5	0,55
Издаване на касови бележки за стоки	3,3	85,5	2,82	3,3	79,7	2,63

Издаване на касови бележки за услуги	3,3	48,3	1,59	3,3	46,06	1,52
Коректно деклариране на данъци върху доходите на физическите лица	6,7	71,4	4,78	6,7	53,88	3,61

	2021	2021	2021	2022	2022	2022
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работници и служители	20,00%		13,29	20,00%		13,23
Основна работа с договор	1,7	82,47	1,40	1,7	79,63	1,35
Основна работа с договор на пълно възнаграждение	1,7	78,97	1,34	1,7	78,75	1,34
Допълнителна работа с договор	1,7	40,8	0,69	1,7	61,17	1,04
Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение	1,7	50,98	0,87	1,7	50,72	0,86
Издаване на касови бележки за стоки	3,3	79,01	2,61	3,3	78,66	2,60
Издаване на касови бележки за услуги	3,3	59,64	1,97	3,3	51,14	1,69
Коректно деклариране на данъци върху доходите на физическите лица	6,7	65,82	4,41	6,7	64,92	4,35

Източник: Собствени изчисления

РАЗДЕЛ 3. ПОД-ИНДЕКС „ЗАЕТОСТ НА СВЕТЛО“

Под-индексът „Заетост на светло“ (ПИЗС) е съставен на базата на показатели, които се отчитат от КИИС, но само тези от тях, които са свързани с пазара на труда. Неговата конструкция е аналогична на КИИС – съставен е от два компонента - статистически и социологически.

Подобно на КИИС нарастването на ПИЗС се свързва с изсветляване на икономиката, а намаляването с „посивяване“. Индексът е фокусиран само върху трудовите отношения и в този смисъл дава по-стеснена картина на явлението “сива икономика” отколкото КИИС, но в същото време заостря вниманието върху трудовия пазар, където проблемите са най-съществени и с най-дългосрочно въздействие.

Стойностите на ПИЗС и на неговите компоненти са показани в Таблица 5. и както се вижда от нея, първоначално индексът намалява от 78.87 за 2019 г. на 77.96 за 2020 г. След това той нараства, при това значително през 2021 г. на 82.08. През 2022 г. обаче индексът отново намалява, макар и само с 0.39 срещу нарастване от 4.12 през 2021 г. спрямо 2020 г.

Таблица 5. Стойности на ПИЗС

	Тегло	2019	2020	2021	2022
Статистически компонент	50,00%	45,10	44,50	45,49	45,52
Социологически компонент	50,00%	33,77	33,46	36,60	36,16
Работодатели	30,00%	18,96	22,23	23,93	22,65
Работници	20,00%	14,81	11,23	12,66	13,51
ОБЩО	100,00%	78,87	77,96	82,08	81,69

Източник: Собствени изчисления

3.1. Статистически компонент

Както бе отбелязано в Раздел 2.1, при обсъждането на статистическия компонент на КИИС показателите, свързани с трудовия пазар, нарастват през 2021 г. спрямо 2020 г. Действително до 2021 г., когато се отчитат с по-тесен фокус само показателите за трудовия пазар, благоприятната динамика е по-силно изразена – статистическият компонент на ПИЗС се покачва от 44.50 на 45.49, т.е. през 2021 г. сивите практики на трудовия пазар са се свили по-съществено от другите области в сравнение с 2020 г. Тази тенденция се запазва и през 2022 г., като статистическият компонент на ПИЗС нараства спрямо 2021 г., макар и само 0.03 единици.

Конкретните стойности са показани в Таблица 6.

Таблица 6. Стойности на показателите от статистическия компонент на ПИЗС

	2019	2019	2019	2020	2020	2020
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Осигурени заети	22%	88,35	0,193	22%	88,17	0,193
Наети с договор	6%	97,69	0,061	6%	98,20	0,062
Деклариран трудов ресурс	22%	89,79	0,196	22%	87,25	0,191
Общо:	50%		45,076	50%		44,513

	2021	2021	2021	2022	2022	2022
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Осигурени заети	22%	91,05	0,199	22%	90,41	0,198
Наети с договор	6%	98,39	0,062	6%	98,12	0,062
Деклариран трудов ресурс	22%	88,77	0,194	22%	89,65	0,196
Общо:	50%		45,49			45,52

Източник: Собствени изчисления

3.2. Социологически компонент

Като цяло социологическият компонент на ПИЗС бележи ръст от 3.14 единици за 2021 г. спрямо 2020 г., но прави отстъпление от 0.44 единици през 2022 г. спрямо 2021 г. Отделните под-компоненти и показатели за представени в Таблица 7.

Таблица 7. Стойности на показателите от социологическия компонент на ПИЗС

	2019	2019	2019	2020	2020	2020
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работодатели	30,00%		18,96	30,00%		22,23
Пазар на труда - работа с договори	15,0	69,7	10,46	15,0	69,58	10,44
Пазар на труда - работа с договори на пълно възнаграждение	15,0	56,7	8,51	15,0	78,62	11,79
Работници и служители	20,00%		14,81	20,00%		11,23
Основна работа с договор	5	85,6	4,28	5	63,35	3,17
Основна работа с договор на пълно възнаграждение	5	45,1	2,26	5	63,53	3,18
Допълнителна работа с договор	5	89,2	4,46	5	65,22	3,26

Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение	5	76,2	3,81	5	32,5	1,63
Общо:	50,00%		33,77	50,00%		33,46

	2021	2021	2021	2022	2022	2022
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Тегло	Стойност	Претеглена стойност
Работодатели	30,00%		23,93	30,00%		22,65
Пазар на труда - работа с договори	15,0	76,32	11,45	15,0	80,73	12,11
Пазар на труда - работа с договори на пълно възнаграждение	15,0	83,24	12,49	15,0	70,26	10,54
Работници и служители	20,00%		12,66	20,00%		13,51
Основна работа с договор	5	82,47	4,12	5	79,63	3,98
Основна работа с договор на пълно възнаграждение	5	78,97	3,95	5	78,75	3,94
Допълнителна работа с договор	5	40,8	2,04	5	61,17	3,06
Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение	5	50,98	2,55	5	50,72	2,54
	50,00%		36,60	50,00%		36,16

Източник: Собствени изчисления

От гледна точка на състава и структурата на ПИЗС прави впечатление, че до към 2021 г. оценката за сивите практики на трудовия пазар е сходна от страна на бизнеса и от страна на работниците и служителите. И работодателите, и наетите смятат, че има съществено изсветляване на трудовия пазар по отношение на работата с договори, както и с договори на пълно възнаграждение. Тук мненията на двете групи респонденти съвпадат и това вероятно е резултат от действащите през 2021 г. правителствени програми за подпомагане в условия на криза, които бяха така регламентирани, че стимулираха в определена степен изсветляването на реалните възнаграждения.

Но в същото време, по мнение на наетите, към 2021 г. е имало отстъпление по отношение на допълнителната работа с договор, затова тяхната преценка е за по-слабо изразена положителна динамика на трудовия пазар като цяло. Това вероятно се дължи на фирми и лица, които са били в по-затруднено финансово положение и до които покритието на програмите за подкрепа вероятно не е достигнало.

През 2022 г. възходящият ход на оптимизма при работниците и служителите продължава. Стойността на показателя - социологически компонент на ПИЗС нараства с 0.85 единици от 12.66 на 13.51. За сметка на това работодателите са по-сдържани. При тях същият параметър намалява от 23.93 през 2021 г. на 22.65 през 2022 г. с 1.28 единици.

Вижда се, че работодателите са понесли по-тежко нововъзникналите кризи през 2022 г. – ескалацията на войната, произлязлата от нея криза със снабдяването на въгледороди и енергоносители, ръстът на цените (особено на електроенергията), довел до надпревара по спиралата на инфлацията. Към това би трябвало да се прибави новата „витка“ в „низходящата“ (в смисъл на пропадането на общественото доверие към управляващите елити) спирала на политическата нестабилност. Видимо, а и логично, е представителите на бизнеса да са по-чувствителни към повечето от тези теми – към всички с изключение на инфлацията.